

Katarzyna JARNO-CICHOSZ*

KOŚCIÓŁ PARAFIALNY ŚW. MIKOŁAJA I ŚW. DOROTY W KWIATKOWICACH

Streszczenie. Kościół parafialny w Kwiatkowicach to przykład świątyni pochodzącej z fundacji szlacheckiej i pełniącej funkcję mauzoleum rodowego fundatorów wzniesionej na początku XVII w. przez Kacpra Puczka i jego żonę Annę z Sarnowa. Walory kościoła stanowią dobrze zachowane nowożytnie wyposażenie oraz niewielkie zmiany, jakim na przestrzeni lat podlegały jego formy. W kościele znajdują się trzy ołtarze: główny św. Mikołaja oraz dwa ołtarze boczne – Trójcy Świętej (południowy) i Serca Jezusa (północny) – usytuowane w części korpusu przylegającej do prezbiterium. Ołtarz główny powstał w pierwszej połowie lat 30. XVIII w., najprawdopodobniej z inicjatywy zmarłej w 1732 r. Konstancji Kossakowskiej. Ołtarz p.w. Świętej Trójcy powstał w latach 20.–30. XVII w., stanowi pierwotny element wyposażenia świątyni podobnie jak ołtarz Św. Trójcy. Z początku XVII w. pochodzą także dwie drewniane, polichromowane rzeźby: Madona Immaculata oraz św. Jan Nepomucen.

Omawiany obiekt świadczy o pozycji i zamożności fundatorów, którzy zdecydowali się na budowę świątyni murowanej, wyposażonej zgodnie z panującymi na tym obszarze w początku XVII w. trendami.

Słowa kluczowe: parafia św. Mikołaja, Kwiatkowice, sztuka sakralna.

Tytułowy obiekt stanowi mało znany, a przy tym niezwykle ciekawy przykład pochodzącej z fundacji szlacheckiej świątyni, pełniącej funkcję mauzoleum rodowego fundatorów. Jej niewątpliwe walory artystyczne, a w szczególności zachowane do dnia dzisiejszego elementy nowożytnego wyposażenia tworzą niezwykle interesującą kartę historii regionu – tym bardziej wartościową, że ufundowana w 1606 r. przez Kacpra Puczka i jego żonę Annę z Sarnowa świątynia wyróżniała się w zdominowanym przez kościoły drewniane krajobrazie architektonicznym początku XVII w.

* Katarzyna Jarno-Cichosz, doktorantka, Uniwersytet Łódzki, Wydział Filozoficzno-Historyczny, Katedra Historii Sztuki, 90-131 Łódź, ul. Narutowicz 65.

Ze względu na zmiany dokonywane w tkance kościoła oraz elementach jego wyposażenia ważne staje się opisanie pierwotnego, nowożytnego wyglądu świątyni, a także analiza jego form architektonicznych w odniesieniu do szlacheckich fundacji sakralnych. Jest to tym bardziej potrzebne, że kwestie te nie doczekały się do dnia dzisiejszego naukowego opracowania. Poza dokumentacją konserwatorską¹ i wzmianką w *Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce*² skąpe informacje o kościele w Kwiatkowicach możemy znaleźć w *Ilustrowanym przewodniku po Pabjanicach, Łasku i powiecie łaskim* wydanym w 1929 r.³ W kontekście wyposażenia świątyni godna wspomnienia jest również praca Ewy Różalskiej, która poruszyła kwestię dekoracji snycerskiej południowego ołtarza kościoła w Kwiatkowicach⁴. Tymczasem do dziś dobrze zachowały się materiały archiwalne dotyczące obiektu, obejmujące kolejne wizytacje parafii⁵ oraz inwentarze i korespondencję z urzędami⁶.

Historia kwiatkowskiej parafii sięga XIV w., kiedy to Marcin Jaksa syn Mikołaja wznosił i wyposażył pierwszy drewniany kościół parafialny p.w. św. Mikołaja i św. Doroty. Został on odnowiony w połowie XVI w. przez Annę z Puczków, a konsekracji odrestaurowanej świątyni dokonał w 1579 r. sufragan gnieźnieński Jan Gniazdowski. Potomkowi Anny – Kacprowi Puczkowi i jego małżonce Annie z Sarnowa wieś zawdzięcza rozebranie w 1605 r. starego obiektu i fundację kościoła murowanego. Pamiątkę tego wydarzenia stanowi znajdująca się po dziś dzień we wnętrzu świątyni tablica erekcyjna⁷.

¹ Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi delegatura w Sieradzu (dalej WUOZ), Karta Ewidencji Zabytków kościoła parafialnego w Kwiatkowicach (dalej KEZ), oprac. A. Olszewski; WUOZ, Karta Ewidencji Zabytków Ruchomych kościoła parafialnego w Kwiatkowicach (dalej KEZR), oprac. E. Andrzejewska.

² *Katalog Zabytków Sztuki w Polsce*, red. J.Z. Łoziński, t. 2, z. 3, Warszawa 1953, s. 4–5.

³ K. Staszewski, *Ilustrowany przewodnik po Pabjanicach, Łasku i powiecie łaskim*, Pabianice 1929, s. 66. Sama miejscowość wymieniana jest także przez Stanisława Zajączkowskiego i Stanisława Mariana Zajączkowskiego w ich *Materiałach do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku* oraz w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*; S. Zajączkowski, S.M. Zajączkowski, *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku*, Łódź 1966, cz. 1, s. 158; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, Warszawa 1884, t. 5, s. 19; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, Warszawa 1902, t. 15, s. 206.

⁴ E. Różalska, *Plastyka ołtarzowa ziemi sieradzkiej pierwszej połowy XVII w. Analiza schematów kompozycyjnych i ornamentyki*, [w:] *Sztuka Polski Środkowej. Studia. Architektura nowożytna*, red. Z. Bania, Łódź 2000, s. 111–148.

⁵ Archiwum Diecezji Włocławskiej (dalej ADW), Archiwum Arcybiskupów Gnieźnieńskich (dalej AAG), Wizytacja (dalej Wiz.) 5, Wiz. 8, Wiz. 9, Wiz. 13, Wiz. 59.

⁶ Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi (dalej AAL), Akta Dekanatu Łaskiego (dalej ADŁ), *Akta specjalne dotyczące się kościoła parafialnego w Kwiatkowicach*, sygn. 212; *Akta parafii Kwiatkowiec 1830–1885*, sygn. 213.

⁷ L. Grabowski, *400 lat kościoła parafialnego p.w. świętego Mikołaja i świętej Doroty w Kwiatkowicach*, Kwiatkowiec 2006, s. 2; *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego...*, t. 15, cz. II, s. 206.

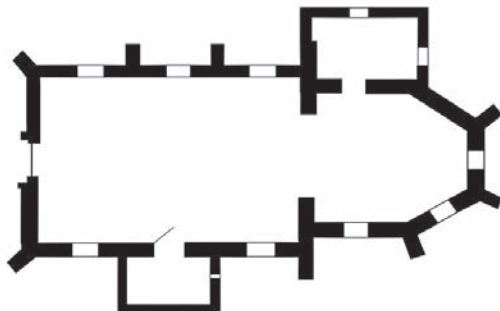
Fot. 1. Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja i św. Doroty w Kwiatkowicach
Źródło: zdjęcie K. Jarno-Cichosz, 2015

Tytułowy kościół jest budowlą nieorientowaną, zbudowaną z cegły i tynkowaną zarówno wewnątrz, jak i na zewnątrz. Stanowi on przykład jednonawowej świątyni z przylegającym do korpusu węższym, wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Od strony północnej przy prezbiterium znajduje się zakrystia, przy korpusie zaś, od strony południowej umieszczono prostokątne pomieszczenie. W planie kościoła dostrzec można podobieństwo do świątyń budowanych z fundacji szlacheckiej od końca średniowiecza na terenie Wielkopolski, ale także murowanych obiektów z terenu dawnego archidiakonu uniejowskiego, w którego granicach w okresie nowożytnym znajdował się omawiany obiekt⁸. Wyraźne podobieństwo wykazują chociażby świątynie w Sobocie i Otorowie o planach stanowiących niemal wierne odbicie planu kościoła kwiatkowickiego⁹. Do grupy świątyń o planie wykazującym liczne podobieństwa zaliczyć można nieco późniejsze niż omawiany obiekty w Drużbinie i Zadzimiu, które jednak, w przeciwieństwie

⁸ Zob.: S. Litak, *Atlas kościoła łacińskiego w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w XVIII wieku*, Lublin 2006, s. 235.

⁹ M. Kutzner, *Wielkopolski kościół szlachecki u schyłku średniowiecza*, [w:] *Podług nieba i zwyczaju polskiego. Studia z historii architektury, sztuki i kultury ofiarowane Adamowi Miłobędzkiemu*, red. Z. Bania, A. Baranowski, A. Grzybowski, Warszawa 1988, s. 112–113.

do świątyni w Kwiatkowicach, nie ustrzegły się znaczniejszej ingerencji w formy architektoniczne – w obu w XIX w. dobudowane zostały wieże zlokalizowane na osi fasady¹⁰.

Fot. 2. Plan kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja i św. Doroty w Kwiatkowicach
Źródło: K. Jarno-Cichosz, 2016

Na przestrzeni wieków wygląd kościoła kwiatkowickiego uległ niewielkiej zmianie – przekształcenia objęły fasadę, do której elementów pierwotnych zaliczają się dwuskrzydłowe drzwi ujęte nieznacznie wysuniętym nieco przed lico ściany portalem składającym się z dwóch wspierających belkowanie pilastrów flankujących zamknięty łukiem otwór drzwiowy. W polach zawartych pomiędzy wspomnianym łukiem a oprawą architektoniczną wejścia umieszczono dwie tarcze herbowe: Jastrzębiec (po prawej) i Rola (po lewej), natomiast zlokalizowane w fasadzie nisze z rzeźbami (w części centralnej rzeźba Madonny, po prawej – św. Pawła, po lewej – św. Piotra) pochodzą ze znacznie późniejszej przebudowy. Zmiany potwierdza opis wykonany w 1986 r. przez Andrzeja Olszewskiego, który wspomina, że w miejscu obecnej niszy nad portalem znajdowało się okno na chór muzyczny, nie wymienia przy tym nisz bocznych oraz emblematu maryjnego umieszczonego w górnej kondygnacji fasady¹¹. Trudno jednak określić, czy i ten opis oddaje pierwotny charakter fasady, gdyż w dokumentach pochodzących z XVIII i XIX w. kwestii tej nie poruszono. Wszystko wskazuje na to, że dopiero w XIX w. kościół został otynkowany z zewnątrz – jak wspomina inwentarz: w 1853 [kościół] obrzucony i rozbielony, czem zatarto cechę starożytności¹².

¹⁰ E. Bąbka, *Kościół p.w. św. Stanisława w Drużbinie a grupa świątyń wiązanych z Jerzym Hoffmanem*, „Sieradzki Rocznik Muzealny” 1990, t. 7, s. 133–141; zob.: P. Gryglewski, *Vetusta monumenta. Szlacheckie mauzoleum od poł. XV w. do XVII w.*, Łódź 2002; tenże, *De Sacra Antiquitate. Odwołania do przeszłości w polskiej architekturze sakralnej XVI wieku*, Warszawa 2012.

¹¹ WUOZ, KEZ, oprac. A. Olszewski.

¹² AAŁ, ADŁ, *Akta parafii...*

Słowa te ukazują także stosunek do świątyń nietynkowanych w połowie XIX w., uważanych za obiekty szczące się dłuższą, średniowieczną historią poprzez wizualne skojarzenia nietynkowanej cegły z katedrami gotyckimi.

Na przestrzeni wieków zmiany zagościły również we wnętrzu kościoła. Współczesny drewniany strop z kasetonów przyjmujących formę kwadratu w części korpusu, a sześcioboku nad prezbiterium zdobiony jest motywem kwiatowym i pochodzi zapewne z XX w. Broszura wydana nakładem własnym parafii w Kwiatkowicach z okazji 400-lecia fundacji murowanej świątyni opisuje tymczasem kasetonowe sklepienie, na które składały się motywy srebrnych gwiazd i złotych krzyży na błękitnym tle. Motyw krzyży miał być także powtórzony w pasie dekoracji malarskiej biegnącej wzdłuż ścian świątyni i we wnękach okiennych¹³. Potwierdzenie tego stanu znajduje się w zachowanych opisach, z których wynika, że wspomniana powyżej dekoracja stropu także nie stanowiła pierwotnego wykończenia wnętrza świątyni, a powstała w 1879 r., o czym informuje autor spisu inwentarzowego: *w roku 1879 reperacja kompletna kościoła wewnątrz i dachu, pomalowany olejno sufit w prezbiterium lazuru i 100 gwiazd złotych – w nawie sufit olejny perłowy*¹⁴. W świetle przytoczonych informacji nie sposób jednoznacznie odtworzyć pierwotnego wyglądu sklepień, podobnie jak niemożliwe stało się zrekonstruowanie XVII-wiecznych dekoracji ścian obecnie zdobionych w części korpusu rozmieszczonymi parami postaciami: św. bp. Stanisława i św. Jacka, św. Izydora i św. A. Chmielowskiego (ściana południowa, kolejność przedstawień od strony prezbiterium), bł. R. Kalinowskiego i św. M. Kolbe, św. Kazimierza i św. bp. Wojciecha (ściana północna, kolejność od chóru muzycznego), których autor pozostaje nieznanym.

W kościele znajdują się trzy ołtarze: główny św. Mikołaja oraz dwa ołtarze boczne – Trójcy Świętej (południowy) i Serca Jezusa (północny) – usytuowane w części korpusu przylegającej do prezbiterium. Ołtarz główny powstał w pierwszej połowie lat 30-tych XVIII w., najprawdopodobniej z inicjatywy zmarłej w 1732 r. Konstancji Kossakowskiej, która szczególnie w ostatnich latach życia pozostawała silnie związana z Kwiatkowicami. Innym potencjalnym fundatorem ołtarza mógłby być jej spadkobierca Stanisław Kossakowski, lecz nie wykazywał on większego zainteresowania miejscowością, o czym może świadczyć częste dzierżawienie i zastawianie wsi, co z kolei nasuwa pytanie, czy jego sytuacja finansowa pozwalała na pokrycie kosztów związanych z realizacją takiego elementu wyposażenia świątyni¹⁵. Ołtarz św. Mikołaja, podobnie jak oba ołtarze boczne, reprezentuje typ architektoniczny jednoosiowy, dwukondygnacyjny z wydzieloną partią cokołową. Strukturę pionową akcentuje umieszczone w pierwszej kondygnacji retabulum korynckie kolumny o gładkich trzonach, które flankują obraz

¹³ L. Grabowski, *400 lat kościoła parafialnego p.w. świętego Mikołaja i świętej Doroty...*, s. 3.

¹⁴ AAL, ADL, *Akta parafii...*

¹⁵ T. Nowak, H. Żerek-Kleszcz, *Dzieje wsi Żabice do 1821 r. ...*, s. 24–25.

główny, oraz wykorzystana w partii wyższej para pilastrów. Głównym elementem zdobniczym jest motyw liści akantu wykorzystany zarówno przy wykonaniu uszu, jak również w obramieniach obrazów umieszczonych w ołtarzu. Obok ornamentu akantowego uwagę zwraca dekoracja uszu w drugiej kondygnacji ołtarza, w których wykorzystano element kratki i taśmy regencyjnej, potwierdzającej wspomniane powyżej datowanie ołtarza.

Fot. 3. Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja i św. Doroty w Kwiatkowicach,
ołtarz główny
Źródło: zdjęcie K. Jarno-Cichosz, 2015

W centralnym punkcie retabulum umieszczono obraz przedstawiający Madonnę z Dzieciątkiem Jezus, dla którego zasuwę stanowi malarski wizerunek patrona parafii – św. Mikołaja wykonany w technice olejnej na płótnie pod koniec XVIII w.¹⁶ Pochodzące z początku XVII w. przedstawienie Madonny z Dzieciątkiem wykonano w technice olejnej na drewnie. Okryte jest ono srebrnymi sukienkami wykonanymi w 1993 r. w miejsce sukienek zniszczonych pod koniec XIX w. W drugiej kondygnacji ołtarza umieszczono obraz św. Józefa z Dzie-

¹⁶ Datację taką podaje Michalina Kwiczala; *Katalog Zabytków...*, s. 4.

ciątkiem, a na wieńczącym ołtarz gzymsie umieszczono pełnoplastyczną rzeźbę św. Kazimierza. W pochodzących z XVIII i XIX w. opisach wyposażenia kościoła nie wspomniano jednak o wieńczącej ołtarz figurze, podczas gdy wśród umieszczonych w ołtarzu obrazów, obok przedstawień Madonny z Dzieciątkiem, patrona parafii św. Mikołaja i św. Józefa, wymieniany był jeszcze wizerunek św. Rocha¹⁷.

Fot. 4. Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja i św. Doroty w Kwiatkowicach,
ołtarz boczny południowy – Świętej Trójcy
Źródło: zdjęcie K. Jarno-Cichosz, 2015

Ołtarzem budzącym największe zainteresowanie jest południowy ołtarz boczny p.w. Świętej Trójcy powstały w latach 20-tych–30-tych XVII w., stanowiący niewątpliwie pierwotny element wyposażenia świątyni, który ponadto niemal uniknął ingerencji w jego oryginalną tkanę na przestrzeni wieków i stanowi

¹⁷ Być może chodziło tu o obraz znajdujący się obecnie w ołtarzu św. Trójcy; AAL, ADL, *akta specjalne dotyczące kościoła parafialnego w Kwiatkowicach 1606–1919*, sygn. 212.

niezwykle cenny przykład pracy lokalnego warsztatu snycerskiego oraz świadectwo realizacji na tym obszarze prac zgodnych z najnowszymi trendami dekoratorskimi promowanymi w czołowych ośrodkach Rzeczypospolitej. Świadectwem kunsztu rzemieślników pracujących przy tej realizacji są dekoracje wykonane w partii kolumn. Zdobią je od dołu na 1/3 wysokości rozety i kaboszony (w pierwszej kondygnacji ołtarza) oraz umieszczone naprzemiennie rauty i kaboszony (w drugiej kondygnacji), powyżej zaś (2/3 wysokości kolumn) oplata je winna latorośl o wymowie chrystologicznej, które to elementy stanowią cechy charakterystyczne dla dekoracji snycerskich w pierwszych dekadach XVII w.¹⁸ Także belkowania oddzielające kondygnacje ozdobiono rozmieszczonymi symetrycznie kaboszonami i rautami, w części centralnej umieszczono stylizowane motywy roślinne, a na osi kolumn pojedyncze główki putt¹⁹. Dekoracja snycerska ołtarza jest bogata i różnorodna, podkreśla jego architektoniczną formę, nie zakłócając jej pierwszoplanowej roli. Poza obramieniami obrazów, dekoracją kolumn i belkowań składają się na nią uszy, wąskie w kondygnacji dolnej i szersze w górnej, zdobione esownicami i liśćmi o miękkim obrysie²⁰.

W predelli znajduje się obraz przedstawiający scenę Ostatniej Wieczerzy, o wykroju poziomego owalu, w złożonym obramieniu w formie kartusza okuciowego. W pierwszej kondygnacji ołtarza umieszczono obraz Świętej Trójcy²¹, a powyżej przedstawienie św. Rocha. W zwieńczeniu ołtarza znajduje się półkolista naczółek ze współczesnym wizerunkiem Matki Boskiej Zebrzydowskiej umieszczony w obramieniu zdobionym rautami. Spośród wymienionych obrazów przedstawienia Ostatniej Wieczerzy i Trójcy Świętej wykonano temperą na drewnie na początku XVII w.²² Trzecie, św. Rocha, wykonano w technice olejnej na płótnie. Według inwentarzy w ołtarzu tym obok obrazu centralnego Świętej Trójcy znajdowały się również obrazy św. Stanisława i św. Mikołaja. Spisy te nie wspominają jednak o przedstawieniu Ostatniej Wieczerzy, które mogło zostać dodane podczas jednej z renowacji przeprowadzonych w XIX w. W jednym z opisów pochodzących z końca XIX w. zawarto bowiem następującą informację: *w 1879 r. [ołtarz] o dwa łokcie podwyższony, wyreperowany i lakierowany na marmur kosztem P. Godzimierskiego z Wrzosowy. Obraz wyreperowany [...] z poprawieniem*

¹⁸ E. Różalska, *Manieryzm w Szadku – ołtarz św. Anny z kościoła parafialnego w Szadku*, „Biuletyn Szadkowski” 2002, t. 2 s. 68–70.

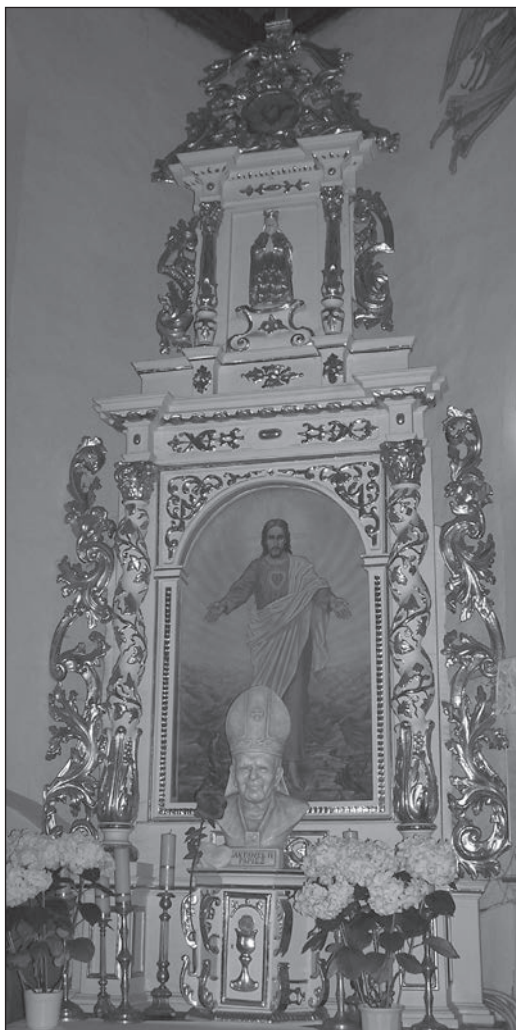
¹⁹ Cztery główki putt umieszczone na konsolach i w belkowaniu pierwszej kondygnacji zostały skradzione w nocy z 4 na 5 stycznia 2003 r. Do dnia dzisiejszego nie uzupełniono dekoracji ołtarza ani nie zamaskowano śladów po brakującej dekoracji rzeźbiarskiej; KEZR, oprac. E. Andrzejewska, WUOZ.

²⁰ Gdy przyjrzymy się uszom w predelli, można dostrzec, że ich krawędzie zostały przycięte, by wtórnie dopasować szerokość tej części nastawy ołtarzowej do obecnej lokalizacji.

²¹ E. Różalska, *Plastyka ołtarzowa...*, s. 139.

²² *Katalog Zabytków Sztuki...*, s. 4.

rysunku p: K. Meijer²³. Może ona wskazywać na zmiany dokonane poniżej pola obrazu, ale nie można też wykluczyć bardziej rozległej ingerencji w dolną partię ołtarza. W przypadku południowego ołtarza dostrzec możemy również pewne pozostałości sztuki ołtarzowej późnego gotyku, przejawiające się w trapezowatym kształcie predelli, zatartym niestety poprzez obcięcie jej brzegów.

Fot. 5. Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja i św. Doroty w Kwiatkowicach,
ołtarz boczny północny – Serca Jezusowego
Źródło: zdjęcie K. Jarno-Cichosz, 2015

²³ AAL, ADŁ, *Akta parafii...*

Liczne podobieństwa do ołtarza Św. Trójcy wykazuje także drugi ołtarz boczny usytuowany przy północnej ścianie kościoła, jednak jego pierwotne formy uległy częściowemu zatarciu. Podobieństwo jest zauważalne w warstwie dekoracyjnej: trzony kolumn obu ołtarzy zostały podzielone w 1/3 wysokości, w obu przypadkach do dekoracji górnej części wykorzystano oplatającą je winną lato-rosł, a w dekoracji belkowań – rauty i kaboszony. Powtórzono również elementy ornamentu okuciuowego. Pozwala to przypuszczać, że ołtarze te powstały w tym samym czasie (lata 20.–30. XVII w.), jednak ołtarz północny został zmodernizowany podczas prac nad ołtarzem głównym (lata 30.–40. XVIII w.), o czym świadczy wykorzystanie motywu akantu i taśmy regencyjnej przy dekoracji uszu i zwieńczenia oraz wtórna zbieżność w kolorystyce tychże obiektów.

W centralnej części ołtarza północnego zlokalizowano współczesny obraz Serca Jezusowego²⁴. W drugiej kondygnacji umieszczono drewnianą, polichromowaną płaskorzeźbę św. Zofii z trzema córkami: Wiarą, Nadzieją i Miłością, a w zwieńczeniu ołtarza zamieszczono emblemat Serca Gorejącego. Ołtarz ten do początku lat 70-tych XIX w. wymieniany był jako ołtarz św. Anny²⁵, a w jego części centralnej znajdował się najprawdopodobniej niezachowany wizerunek tej świętej. Zmianę tę potwierdza informacja zawarta w opisie kościoła pochodzącym z końca XIX w.: *Ołtarz Św. Anny obecnie serca Pana Jezusa. Obraz malowany na płótnie p: K. Mejera i jego ręką odświeżony ołtarz w 1871 r.*²⁶, nie wyjaśnia on jednak powodów zmiany.

Należy przyjąć, że już na początku XIX w. ołtarze rozmieszczone były tak, jak ma to miejsce obecnie, czego potwierdzenie stanowi opis pochodzący z 1821 r.: *Ołtarzów Trzy, Wielki Ołtarz Najświętszej Marii Panny zasuwający się obrazem S. Mikołaja. Drugi ołtarz Trójcy Przenajświętszej. Trzeci S. Anny*²⁷. W wizytacjach z dwóch wcześniejszych stuleci wynika, że już w latach 30-tych XVII w. w świątyni znajdowały się trzy ołtarze, z których jeden nosił wezwanie Najświętszej Marii Panny²⁸. Od początku XVIII w. wymieniany jest także boczny ołtarz św. Anny²⁹.

Obrazu nowożytnego wyposażenia świątyni dopełnia ambona przyścienna na planie pięcioboku wspartego na czworobocznym filarze. W narożach korpusu umieszczono kolumny o gładkich trzonach i korynckich kapitelach, a w prostokątnych, zamkniętych uskokowo płycinach pomiędzy nimi zawarto przedstawienia Ewangelistów wykonane w technice tempery na desce. Powstała ona na początku XVII w., najprawdopodobniej w tym samym czasie co omówione powyżej ołtarze boczne.

²⁴ Powstały w roku 1968; KEZR, oprac. E. Andrzejewska, WUOZ.

²⁵ ADW, AAG, Wiz. 8, Wiz. 9.

²⁶ AAL, ADL, *Akta parafii...*

²⁷ AAL, ADL, *Akta specjalne...*

²⁸ ADW, AAG, Wiz. 5, Wiz. 53.

²⁹ ADW, AAG, Wiz. 9, Wiz. 53.

Ponadto w południową ścianę prezbiterium (w łuku tęczowym) wmurowana została tablica erekcyjna z czerwonego marmuru. Pole z inskrypcją obwiedziono bordiurą, w dolnej części pola umieszczono dwa herby: Rola i Jastrzębiec. Tekst wskazuje również na drugą funkcję tablicy³⁰, rozumianej jako płyta nagrobna, przez co nadaje ona kościołowi funkcję mauzoleum fundatorów. Opinię taką potwierdza kwestionariusz pochodzący z 26 listopada 1824 r. z kluczowym dla poruszanego zagadnienia pytaniem: *Jakie nagrobki w nim [kościół] lub przy nim znajdują się? – Nagrobek w środku kościoła przy prezbiterium w murze [...] z napisem następującym [respondent ankiety przytacza w tym miejscu wspomniany napis z tablicy erekcyjnej]*³¹.

Fot. 6. Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja i św. Doroty w Kwiatkowicach,
rzeźba Madonna Immaculata

Źródło: zdjęcie K. Jarno-Cichosz, 2015

³⁰ NOBILIS AC GENEROSUS GASPA/RUS PUCZEK EX FAMILIA ROLIA/ ET CONIUNX ANA DE SARNOW/ OPUS HOC EX LATERIBUS FACTUM/ AD RELIGIONEM VENERATIONEM ET REQUIEM DEI ET/ SANTORUM ET SVAM/ A FUNDAMENTIS EXTRUXERUNT ANNO D[OMINI]: 1 6 0 6/ EORUM PIO GENERI QUEM/ TEMP[L]UM HOC ET SEPULCHRUM/ CONTONET VIATOR FAUSTA/ PRECARE ET VALE/ DEUS PROPITIUS ESTO/ MIHI PECATORI; „*Corpus Inscriptionum Poloniae*”, t. 2: Województwo sieradzkie, red. R. Rosin, Warszawa–Łódź 1981, s. 79.

³¹ AAL, ADŁ, *Akta parafii...*

Wśród ruchomości pozostających w posiadaniu parafii należy wspomnieć także dwie, pochodzące z początku XVII w., drewniane, polichromowane rzeźby: Madonna Immaculata oraz św. Jan Nepomucen. Pierwsza z nich jest obecnie eksponowana na ołtarzu południowym [fot. 6]³², natomiast druga została umieszczona w niszy w południowej ścianie nawy kościoła [fot. 7].

Fot. 7. Kościół parafialny p.w. św. Mikołaja i św. Doroty w Kwiatkowicach,
rzeźba św. Jan Nepomucen

Źródło: zdjęcie K. Jarno-Cichosz, 2015

Powyższe rozważania potwierdzają wartość kościoła parafialnego p.w. św. Mikołaja i św. Doroty w Kwiatkowicach, a w szczególności jego nowożytnego wyposażenia dla badaczy historii i historii sztuki. Obiekt ten świadczy również o pozycji i zamożności fundatorów, którzy zdecydowali się na budowę świątyni murowanej, wyposażonej zgodnie z panującymi na tym obszarze w początku XVII w. trendami. Mimo zmiennych kolei losu nowożytne wyposażenie kościoła pozostaje do dnia dzisiejszego w dobrym stanie. Niestety, zmiany wprowadzone w drugiej połowie XX w. w jego wnętrzu, a w szczególności pokrycie marmurem mens ołtarzowych i dolnej części ścian, zmiana dekoracji malarskich pokrywających ściany korpusu, pokrycie posadzki barwnymi płytkami czy zmienienie kaplicy bocznej w składzik, w znacznym stopniu zakłócają odbiór całości wnętrza,

³² Rzeźba Madonna Immaculata została skradziona w nocy z 4 na 5 stycznia 2003 r. Odnalazła się ona w Kaliszu i została ponownie przekazana administratorowi parafii przez policję 4 kwietnia 2003 r.; WUOZ, KEZR, oprac. E. Andrzejewska.

tworząc ogólne wrażenie niedopasowania. Stan ten nie może jednak umniejszać wartości opisanego powyżej wyposażenia, tym cenniejszego, że do czasów obecnych na terenie dawnej ziemi sieradzkiej nie zachowało się zbyt wielu ołtarzy wykonanych dla wiejskich kościołów parafialnych w pierwszej połowie XVII w., a te znajdujące się w kwiatkowickiej świątyni uniknęły znaczniejszych ingerencji i modernizacji.

Bibliografia

Źródła

Archiwum Diecezji Włocławskiej.

Archiwum Arcybiskupów Gnieźnieńskich, Wizytacja 5, Wizytacja 8, Wizytacja 9, Wizytacja 13, Wizytacja 59.

Archiwum Archidiecezjalne w Łodzi.

Akta Dekanatu Łaskiego, *Akta specjalne dotyczące się kościoła parafialnego w Kwiatkowicach*, sygn. 212.

Akta Dekanatu Łaskiego, *Akta parafii Kwiatkowice 1830–1885*, sygn. 213.

Materiały Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Łodzi.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi delegatura w Sieradzu, *Karta Ewidencji Zabytków kościoła parafialnego w Kwiatkowicach*, oprac. A. Olszewski.

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Łodzi delegatura w Sieradzu, *Karta Ewidencji Zabytków Ruchomych kościoła parafialnego w Kwiatkowicach*, oprac. E. Andrzejewska.

Źródła wydane drukiem

„*Corpus Inscriptionum Poloniae*”, t. 2: *Województwo sieradzkie*, red. R. Rosin, Warszawa–Łódź 1981.

Łaski J., *Liber beneficiorum archidioecesis gnesnensis*, t. 1, Gniezno 1880.

Opracowania

Bąbka E., *Kościół p.w. św. Stanisława w Drużbinie a grupa świętyń wiązanych z Jerzym Hoffmanem*, „Sieradzki Rocznik Muzealny” 1990, t. 7, s. 133–141.

Grabowski L., *400 lat kościoła parafialnego p.w. świętego Mikołaja i świętej Doroty w Kwiatkowicach*, Kwiatkowice 2006.

Gryglewski P., *De Sacra Antiquitate. Odwołania do przeszłości w polskiej architekturze sakralnej XVI wieku*, Warszawa 2012.

Gryglewski P., *Vetusta monumenta. Szlacheckie mauzoleum od poł. XV w. do XVII w.*, Łódź 2002.

Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, red. J.Z. Łoziński, t. 2, z. 3, Warszawa 1953.

Kutzner M., *Wielkopolski kościół szlachecki u schyłku średniowiecza*, [w] *Podług nieba i zwyczaju polskiego. Studia z historii architektury, sztuki i kultury ofiarowane Adamowi Miłobędzkiemu*, red. Z. Bania, A. Baranowski, A. Grzybowski, Warszawa 1988, s. 105–116.

- Nowak T., Żerek-Kleszcz H., *Dzieje wsi Żabice do 1821 r.*, [w:] *Konstantynów Łódzki. Dzieje miasta*, red. M. Nartonowicz-Kot, Łódź 2006, s. 9–35.
- Różalska E., *Manierizm w Szadku – ołtarz św. Anny z kościoła parafialnego w Szadku*, „Biuletyn Szadkowski” 2002, s. 65–71.
- Różalska E., *Plastyka ołtarzowa ziemi sieradzkiej pierwszej połowy XVII w. Analiza schematów kompozycyjnych i ornamentyki*, [w:] *Sztuka Polski Środkowej. Studia. Architektura nowożytna*, red. Z. Bania, Łódź 2000, s. 111–148.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. B. Chlebowski, Warszawa 1902, t. 15.
- Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 5, Warszawa 1884.
- Staszewski K., *Ilustrowany przewodnik po Pabjanicach, Łasku i powiecie łaskim*, Pabianice 1929.
- Zajączkowski S., Zajączkowski S.M., *Materiały do słownika geograficzno-historycznego dawnych ziem łęczyckiej i sieradzkiej do 1400 roku*, cz. 1, Łódź 1966.

[Wpłynęło: marzec; poprawiono: czerwiec 2016 r.]

THE CHURCH OF ST NICOLAS AND ST DOROTHY IN KWIATKOWICE

Summary

The church in Kwiatkowice, founded by Kacper Puczek and his wife Anna of Sarnów, was built in the early 17th century. It is an example of a temple founded by members of the nobility, with the intention to become the mausoleum of the Puczek family. The church has undergone only slight alterations over the three centuries of its existence, and has a well-preserved equipment from the 17th and 18th centuries. In the church there are three altars: the main altar dedicated to St. Nicholas and two side altars devoted to the Holy Trinity (south) and the Heart of Jesus (north). The main altar was built in the 1830s, probably at the initiative of Konstancja Kossakowska. The altar dedicated to the Holy Trinity was built in the early 17th century. Two wooden polychrome statues of Madonna Immaculata and St. John of Nepomuk are from the beginning of the 17th century.

The church building is testimony to the position and wealth of Kacper and Anna Puczek, who decided to build a brick temple, equipped according to trends prevailing in this area in the early 17th century.

Keywords: parish of St Nicolas, Kwiatkowice, religious art.